

מצות רציעה, כשם שכופין על שאר המצוות כגון תפילין לולב וכיוצא בהן, וכלומר האם רציעה היא מצוה חיובית או שאינה מצוה חיובית, אלא רשות בלבד, ודין בקנין העבד, שאם העבד אינו רוצה לצאת בשש, יש לרבו הרשות לרצעו ולקנות אותו ע"ז ולהחזיקו כעבד לעולם, אבל אינו מחויב לעשות כן.

ולכאורה הי' אפשר לפשוט דבר זה מגמ' מפורשת סוטה ח ע"א "תנן אין משקין וכו' ואין רוצעין שני עבדים כאחת וכו' לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות", הרי מפורש כאן כי רציעה היא מצוה.

אולם אפשר לדחות ראיה זו ולומר כי באמת רציעה אין היא מצוה חיובית, ומה שהברייתא קוראה בשם מצוה, י"ל כי מכיון שאם האדון רוצע את העבד הרי מקיים דין התורה, הרי זה כן בכלל מצוה, אבל אין רציעה בכלל מצוה חיובית.

ובן כתב הרדב"ז בספרו "יקר תפארת" על הרמב"ם הלכות עבדים פ"א הלכה ט', וז"ל: "שאינן עושין מצוות חבילות חבילות, אע"ג דאין רציעה ממנין המצוות, מ"מ מצוה הכתובה היא דכתיב ורצע אדוניו את אזנו, ואפילו מצוות דרבנן אין עושין אותן חבילות חבילות".

ובן כתב ה"חזון איש" (אבן העזר סימן קמ"ח, מסכת קדושין י"ד ע"ב) וז"ל: "נראה דורצע אדוניו את אזנו רשות, ואם לא רצה רבו לרצעו אין כופין אותו".

ובך מוכח מדברי הרב ר' אברהם אבן עזרא במליצתו המיוחסת לו על רוע מזלו (שפורסמה ב"סיני" כרך כ"ד עמ' ס"ח-ע"א) שבאחד החרוזים נאמר: "לא אהי' עבד ממאן צאת בשש - הרב ימאן ויחדל לרצוע", הרי מפורש מדבריו כי מצות רציעה אינה חיובית אלא רשות, ואין זה מסתבר כי כוונתו לכך שאין רבו אוהב אותו, כי אם כך הרי אין זה קשור כלל במיאונו של האדון.

★★

אולם מדברי ה"מגן אברהם" נראה לכאורה כי הוא סובר כי מצות רציעה היא מצוה חיובית, שהרי בסימן קמ"ז כתב המג"א וז"ל: "ומה שהקשו התוספות משני זבחים, י"ל דדוקא בב' מצוות של חובה הוי חבילות" ע"ש, ואם בגמ' סוטה שם אנו שונים ת"ר וכו' ואין רוצעין שני עבדים כאחת

ברש"י מפרש וכו"ל דמש"כ בגמ': "אותה" קאי על הפסוק והשביע אותה הכהן.

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה ג' קו' ח' ע' לה): מזה שלא הביא רש"י את הפסוק (שם טז): והקריב אותה הכהן והעמידה לפני ה' שהוא מוקדם וכמו שבאמת איתא כן בספרי על פסוק זה וכן בתוספתא דסוטה פ"א. ועיין ברמב"ם פ"ד ה"ב מהל' סוטה. נראה קצת שכאן יש לפרשו על המנחה לא על האשה, וכפירוש הראב"ע. ועיין שם במהרש"א דדייק כן מדברי רש"י, וכתב דהתוס' פליגי על רש"י בזה, והלימוד הוא מפסוק שלפנינו דאין לפרשו על המנחה, שהרי כתוב בפסוק כ"ה והניף את המנחה לפני ה' והקריב אותה אל המזבח. (ומה שהקשה עליו במשל"מ בהלכות סוטה רפ"ג וז"ל ולא ידעתי איך לפי פירושו ניחא דהא בתר הכי כתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה'. עכ"ל. תמוהין דבריו, שהרי זה הוא קושית רש"י והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה', אלא מסייעין היו אותה ממקום למקום, א"כ לדבריו ניחא שפיר לפרש על האשה, אלא לפרשו על המנחה קשה כקו' מהרש"א, ובמ"ר (ט' י"ז) יליף לה מפסוק והשביע אותה הכהן, ולקמן (אות ל"ב) יליף לה מוהקריב אותה הכהן. עכ"פ ליישב דברי רש"י נהי' מוכרחין לומר שמפרש והקריב אותה, את המנחה, והעמידה, את האשה.

★★

ולעיל התבאר שאין זה נפק"מ רק על איזה פסוק קאי הגמ', אלא גם האם האיסור הוא על ההשקאה או על ההעמדה וכו' ודו"ק.

★★

בגמ': ואין רוצעין שני עבדים כאחת וכו' לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות.

כתב חכ"א בספר הזכרון להגרש"ב ורנר ז"ל (ע' תקכה):

בקדושין דף כב ע"א, אמרו "ת"ר לו אשה ובנים ולרבו אין אשה ובנים אינו נרצע וכו', הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו נרצע שנאמר כי טוב לו עמך". אבל יש לפקפק מהו הדין אם רבו אוהב אותו, ואדרבה בגלל זה שרבו אוהבו ומבקש טובתו, הוא משתדל לשחררו, ולכן אינו רוצה לרצעו, אם יש לבית דין לכופף אותו על כך שיקיים